

Što znamo o đakonisama?

Phyllis Zagano*, Bernard Pottier SJ**

Sažetak

Odluka pape Franje da osnuje Povjerenstvo za proučavanje ženskoga dakonata u kolovozu 2016. ponovno stavlja u prvi plan pitanje: što znamo o đakonisama? Znamo da su postojale. Obilje dokaza — književnih, epigrafskih i povijesnih — govori nam da su đakonise služile na Zapadu najmanje do 12. stoljeća, a na Istoku i duže. Stoga, pred nama su tri pitanja: Što znamo o liturgijskim obredima kojima su biskupi kreirali đakonise? Što znamo o njihovim zadacima i dužnostima? Što znamo o teologiji dakonata koja bi dopuštala ili pak ograničavala dakonat žena?

Ključne riječi: *katolkinje; đakonisa; dakonat; žene u bogoslužju*

Odluka pape Franje da osnuje Povjerenstvo za proučavanje ženskoga dakonata u kolovozu 2016. ponovno nas stavlja pred pitanje: što znamo o đakonisama? Znamo da su postojale.

- * Dr. sc. Phyllis Zagano, doktor filozofije na State University of New York at Stony Brook (1979), znanstveni suradnik i izvanredni profesor za religiju, Hofstra University. Autorica je sljedećih djela: *Holy Saturday: An Argument for the Restoration of the Female Diaconate in the Catholic Church* (New York: Crossroad i Herder, 2000); *Women: Icons of Christ* (Mahwah, NJ: Paulist Press, 2020). Najnovija njezina izdanja: “What Do U.S. Catholics Think About Women Deacons?” u suradnji s Erickom Berrelleza, *Review of Religious Research* 61, 3 (rujan 2019): 273–84; “Women Deacons, Women, and Service at the Altar,” *Theological Studies* 79, 3 (rujan 2018): 590–609. Imenovana je u Papinsko povjerenstvo za proučavanje ženskoga dakonata u kolovozu 2016. godine.
- ** Prof. dr. sc. Bernard Pottier SJ, doktor teologije na Université de Strasbourg, France (1993.), profesor je teologije i filozofije, direktor Foruma Saint-Michel u Bruxellesu te član Međunarodnoga teološkoga povjerenstva. Autor je sljedećih knjiga: *Dieu et le Christ selon Grégoire de Nysse*, predgovor M. Canévet (Culture et Vérité, Namur, 1994); u suradnji s Alphonse Borrás, *La grâce du diaconat: Questions actuelles autour du diaconat Latin* (Bruxelles: Editions Lessius, 1998). Ostala izdanja: “La sacramentalité du diaconat,” *Nouvelle Revue Théologique* 119 (siječanj 1997): 20–36.; u suradnji s Dominique Struyf, *Psychologie et spiritualité: Enjeux pastoraux, Coll. Donner Raison n. 35* (Bruxelles: Lessius, 2012). Imenovan je u Papinsko povjerenstvo za proučavanje ženskoga dakonata u kolovozu 2016. godine.
- *** Ovaj članak prvo je objavljen na francuskom: Phyllis Zagano i Bernard Pottier, “Que savons-nous des femmes diacones?” *Laval théologique et philosophique* 74, 3 (listopad 2018): 437–445. Autori su ga preveli na engleski te objavili u *Asian Horizons* 13, br. 4 (2019): str. 647–658. S engleskoga na hrvatski jezik prevela je Vesna Borović, a teološku redakciju prijevoda izvršili su Marijan Steiner SJ i Pero Vidović SJ.

Obilje dokaza — književnih, epigrafskih i povijesnih — govori nam da su dakonise služile na Zapadu najmanje do 12. stoljeća.¹ Iz te činjenice proizlaze tri pitanja: Što znamo o liturgijskim obredima kojima su biskupi kreirali dakonise? Što znamo o njihovim zadacima i dužnostima? Što znamo o teologiji dakonata koja bi dopuštala ili pak ograničavala dakonat žena?

1. Liturgijski obredi

Postojalo je očito više obreda kojima su biskupi kreirali dakonise, što je dokazano spisima iz 4. stoljeća pa sve do 16. stoljeća. Neki rituali uključuju sve sastavnice sakramentalnih redjenja, pa čak prema kriterijima utvrđenim na Tridentskom koncilu.

Najraniji ritual za dakonise pronađen je u *Apostolskim konstitucijama* (380.–400.):²

»AC 8.19–20: redenje dakonisa

19.1. Međutim, sada, što se tiče dakonisa, ja Bartolomej ovako naučavam.

19.2. O, biskupe, položiti ćeš ruke na nj u prisutnosti prezbitera, dakona i dakonisa i govorit ćeš:

20.1. O, vječni Bože, oče Gospodina našega Isusa Krista, stvoritelju muškarca i žene, koji je Duhom ispunio Miriam, Deboru, Anu i Huldah, koji nisi prezreo da tvoj jedinorođeni sin bude rođen od žene, koji si također u šatoru svjedočanstva i u Hramu postavio čuvaru svetih vrata (Izl 38,8; 1 Sam 2,22),

20.2. sada isto tako pogledaj na svoju sluškinju koja će biti postavljena u dakonat i podari joj Duha Svetoga i očisti od svake prljavosti tijela i duha kako bi dostojno obavljala posao koji je povjeren tvojoj slavi i hvali Tvojega Krista, čija slava i hvala pripada tebi i Duhu Svetomu u vijeke vjekova. Amen.«³

Obred uključuje polaganje ruku i epiklezu.

Drugi obredi za dakonise pronađeni su u nekoliko dobro poznatih spisa s Istoka i Zapada. Apostolska knjižnica u Vatikanu posjeduje tri s Istoka: *Barberini* gr. 336 (780), *Vatikanski rukopis* gr. 1872 (1100) i *Codex Syriacus Vaticanus* br. 19 (1550), te dva sa Zapada: *Vatican Reginae* lat. 337 (850) i *Ottobonianus* lat. 313, Paris (850). Dodatni rukopisi i sakramentari, s *Ordo ad diaconam faciendam*, pohranjeni su drugdje u Italiji, pa i u Austriji, Engleskoj, Francuskoj i Njemačkoj.⁴

1 Pape su uzastopno davale privilegij zaređivanja dakonisa 1018., 1025., 1026., 1037. i 1049. godine. Dakonise su postojale u Lucci (Italija) u vrijeme Ottona, biskupa od 1139. do 1146. godine. Gary Macy, *The Hidden History of Women's Ordination*, Oxford University Press, 2008, 35, 93–96.

2 Djelomično ponavlja tekst iz *Didascalia Apostolorum* (istočna Sirija, oko 230. godine).

3 *Ordained Women in the Early Church*, uredili i preveli Kevin Madigan i Carolyn Osiek, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2005, 113–114; AC (Apostolic Constitutions) Book 8, §§ 19–20 (Funk I, 524, 13–24).

4 Primjerice, s Istoka: rukopis Bessarion (1020.) u samostanu kod Grotta Ferrata; Coislin gr. 213 (1050.) u Nacionalnoj biblioteci u Parizu. Sa Zapada: ponajprije rukopis Cambrai 164 u Gradskoj knjižnici Cambrai (811.); Misal Leofrica iz Exetera u Biblioteci Bodleiana, Oxford (1050.); *Ordo Romanus* iz Hittorpa, Cologne (850.); *Pontificals* iz Opatije St Alban, Mainz (1030.), Opatija Monte Cassina (1035.) i Vallicella D5, Rim (1050.), među ostalima.

Carsko zakonodavstvo govori o dakonisama najmanje tri puta. Spomenute su u *Novelle* 3 od 16. ožujka 535., gdje je car Justinian ograničio broj klera bazi- like svete Sofije u Konstantinopolu: nije smjelo biti više od 425 klerika i najviše 40 dakoninsa. Ovih je minimalna starosna dob trebala biti 40 godina. Mogle su biti djevice ili jednom vjenčane udovice. »U Justinianovu zakoniku dakonise su uspoređene s klerom na mnogo načina. Poput drugih klerika, u trenutku preuzi- manja službe primale su redenje označeno terminima *cheirotónia*, *cheirotoneîn* (ti termini pojavljuju se najmanje 11 puta u *Novelle* 6).«⁵

Dočim je postojanje dakonisa neupitno, mišljenja o naravi njihova redjenja razlikuju se. Neki tvrde da su obredi običan blagoslov, a ne istinsko redjenje, iako su rituali u većini slučajeva gotovo identični za muškarce i žene. Odrede- na pomutnja nastaje zbog toga što su termini *cheirotónia* i *cheirothesía* korišteni naizmjenično,⁶ a oba se termina prevode na način da se ne čini razlika na latin- skom kao *impositio manus* ili *manuum*.

Retrospektivno neslaganje u odnosu na narav povijesnih redjenja dakonisa za- počelo je, čini se, u 17. stoljeću kada je John Morin ustanovio da su drevni obredi zadovoljavali zahtjeve sakramentalnoga redjenja Tridentskoga koncila.⁷ Gotovo stotinu godina kasnije Jean Pien tvrdio je, iako dokazi ukazuju na to da su žene redene polaganjem ruku te da je uključena i epikleza, da ta redjenja ne mogu biti smatrana sakramentalnima.⁸

Rasprava je nastavljena u novije doba. Godine 1972. belgijski profesor Ro- ger Gryson pronašao je pozitivne dokaze: dakonise su uistinu bile zaređivane. Monsinjur Philippe Delhaye, tajnik Međunarodne teološke komisije od 1972. do 1989., složio se je s time, kao što se je složio Cipriano Vagaggini dvije godine ka- snije. Ubrzo je francuski profesor Aimé–Georges Martimort dokazivao suprotno te je 1982. objavio protustudiju.⁹ Rasprava se je sada odvijala u pozadini poziva

5 Roger Gryson, *The Ministry of Women in the Early Church*, preveli J. Laporte i M. L. Hall, Colle- geville, MN: The Liturgical Press, str. 72, 148; *Le ministère des femmes dans l'Église ancienne*, Gembloux, Duculot (coll. "Recherches et synthèses — Section d'Histoire," 4), 1972, 122–123.

6 Prema stručnjaku Cyrilleu Vogelu, "*Cheirotónia* and *cheirothesía*: Importance et relativité du geste de l'imposition des mains dans la collation des ordres," *Irenikon*, 45 (1972) 7–21 i 207–238, ta dva termina bila su istovjetna u drevnim vremenima. »Ako smo u pravu, za vrijeme rasprava na Drugom koncilu u Niceji (787.) o dugom spornom odlomku iz Prvoga koncila u Niceji (325.), prvi put se primjećuje znamen diversifikacije između *cheirotónia* i *cheirothesía*. Nalazi se u intervenciji patrijarha Tarasiosa: 'Možda se ovdje (u Niceji 325 c. 8) *cheirothesía* koristi u smislu jednostavno- ga blagoslova (*eulogia*), a ne *cheirotónia*.' Nakon Zonarasa i Valsamona, i unatoč oklijevanju tih dvaju komentatora, termini *cheirotónia* i *cheirothesía* ustalili su se, s time da se prvi termin odnosi isključivo na polaganje ruku za redjenja biskupa, prezbitera i dakona, a drugi označava gestu blagoslivljanja kod ustanovljenja niže rangiranih erkvenih dužnosnika« (str. 10–11). Za Vogela, "mandat" dobio od strane Crkve ostaje bitan element (str. 20).

7 Jean Morin, *Commentarius de sacris ecclesiae ordinationibus secundum antiquos et recentiores la- tinos, graecos, syros et babylonios in tres partes distinctus*, 1655, 1695; reprt. Farnborough: Gregg, 1969.

8 Jean Pien, *Tractatus Praeliminaris De Ecclesiae Diaconissis*. U *Acta Sanctorum*, ur. J. Bollandus et al. September, I, i–xxviii. Antwerp: Bernard Albert Vander Plassch, 1746.

9 Roger Gryson, *The Ministry of Women in the Early Church*; Philippe Delhaye, "Rétrospective et prospective des ministères féminins dans l'Église," *Revue théologique de Louvain* 3 (1972) 55–75;

na ređenje žena za svećenice. Možda su, s obzirom na to da je Drugi vatikanski koncil potvrdio sakramentalnu narav dakonskoga ređenja, iako se je razlikovalo od prezbiterskoga ređenja, neki su pisci slijedili Martimorta.¹⁰ Tipično, oni su tvrdili da dakonsko ređenje u konačnici implicira svećeništvo.

U novije vrijeme, dva petogodišnja saziva Međunarodne teološke komisije krenula su u proučavanje toga pitanja. Po svemu sudeći, dokument od 17 stranica završen je 1997. godine u korist crkvene tradicije dakonisa, ali predsjednik Međunarodne teološke komisije, tadašnji kardinal Joseph Ratzinger, odbio je potpisati ga, te je imenovao novu podkomisiju.¹¹ Godine 2002. druga je komisija iznijela dokument od 78 stranica *Le Diaconat, évolution et perspectives*, koji donosi sljedeće:

»1. Đakonise spomenute u tradiciji pracrkve — kao što dokazuju obred ustanovljenja i službe koje su obnašale — nisu bile čisto i jednostavno istovjetne dakonima.

2. Jedinstvo sakramenta Svetoga Reda — u jasnoj distinkciji između službe biskupa i svećenika s jedne strane i dakonske službe s druge — snažno je naglašeno od strane crkvene tradicije, ponajviše u nauku Učiteljstva.

U svijetlu ovih čimbenika iznesenih u aktualnom povijesno–teološkom istraživačkom dokumentu, odgovornost je na službi razlučivanja koju je Gospodin ustanovio u svojoj Crkvi da autoritativno progovori o tom pitanju.«¹²

Operativne točke: povijesno gledano dakonise, čini se, nisu bile u potpunosti ravnopravne dakonima, no Crkva također razlikuje svećeničku i dakonsku službu. Stoga, “služba razlučivanja” treba dopustiti Crkvi da svojim autoritetom donese proglaš o pitanju dakonisa. Međunarodna teološka komisija nije rekla “ne”. Ali nije rekla ni “da”.

Cipriano Vagaggini, L'ordinazione delle diaconesse nella tradizione greca e bizantina,” *Orientalia Christiana Periodica* 40 (1974) 146–89. A.–G. Martimort, “A propos des ministères féminins dans l’Eglise,” *Bulletin de littérature ecclésiastique* 74 (1973) 103–8; *Les Diaconesses: Essai historique*. Rome: Edizione Liturgiche, 1982.

10 Usp. primjerice: Gerhard L. Müller, *Priestertum und Diakonat: Der Empfänger des Weihesakramentes in schöpfungstheologischer und christologischer Perspektive* (Sammlung Horizonte NF 33), Freiburg 2000.

11 Henrique de Noronha Galvão, predsjedatelj, te Santiago del Cura Elena, Pierre Gaudette, Roland Minnerath, Gerhard Ludwig Müller, Luis Antonio G. Tagle i Ladislav Vanyo.

12 http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_pro_05072004_diaconate_en.html Tekst je odobren 30. rujna 2002. *in forma specifica* od strane cijele Međunarodne teološke komisije. Engleski, mađarski, poljski, portugalski i španjolski tekstovi sežu iz 2002. godine. Ispravljani francuski, njemački, talijanski i ruski tekstovi sežu iz 2003. godine. U francuskom tekstu zapažena je naglašena razlika između dakonata i svećenstva od strane Vatikanskoga koncila: »Concernant l’ordination de femmes au diaconat, il faut observer deux éléments importants résultant de ce que nous avons exposé. Premièrement, les diaconesses dont il est fait mention dans la tradition de l’Église ancienne (selon ce que le rite d’institution et les fonctions exercées suggèrent) ne peuvent pas être assimilées purement et simplement aux diares. Deuxièmement, la tradition ecclésiastique, surtout dans la doctrine du concile Vatican II et dans l’enseignement du Magistère postconciliaire, souligne fortement l’unité du sacrement de l’Ordre, dans la claire distinction entre les ministères de l’évêque et des presbytres d’une part et le ministère diaconal d’autre part. À la lumière de ces éléments mis en relief par la présente recherche historico–théologique, il revient au ministère de discernement que le Seigneur a établi dans son Église de se prononcer avec autorité sur la question.«

Gotovo čitava generacija dodatnoga istraživanja, osobito liturgijskih i povijesnih dokaza, ponovno je to pitanje stavila u prvi plan.

2. Zadatci i dužnosti dakonisa

Što su radile dakonise? Jedan nam odgovor kazuje da su zadatci dakonisa ograničavani na njihovo asistiranje kod krštenja žena. Stari običaj nije dopuštao muškarcima dodirnuti ženu s kojom nisu bili u obiteljskoj vezi. Stoga, prilikom krštenja dakonise su obavljale pomazanje žena *baptizandae* u ime biskupa. Međutim, postoje dokazi da su dakonise pomazivale i nosile Pričest bolesnim ženama.¹³

Inače, s obzirom na to da su dakonise obnašale službu najmanje jedno tisućljeće na Istoku i do 12. stoljeća na Zapadu, njihovi zadatci i dužnosti mijenjale su se s obzirom na vrijeme i mjesto u kojem su obavljale službu. Prihvaćajući molbu Međunarodnoga udruženja poglavara za osnivanjem Povjerenstva za proučavanje ženskoga dakonata, papa Franjo ponudio je dokaze vlastitih sjećanja o dakonisama koje su pomazivale na krštenju i pomagale ženama koje su tvrdile da ih muževi zlostavljaju.¹⁴ Međutim, nemoguće je općenito tvrditi što su točno dakonise radile a što nisu upravo zbog toga što su se običaji i prakse u Crkvi mijenjale tijekom stoljeća.

Đakon je zadužen za službu Riječi, liturgiju, karitativna djela, međutim takvi zadatci i dužnosti za žene postupno su se izgubili tijekom stoljeća. Primjerice, uloge đakona na svetoj misi ženama su postupno uskraćivane. U petom stoljeću, papa Gelazije I. izrazio je nezadovoljstvo što žene (navodno dakonise) obnašaju službu oltara poput muškaraca: »S nestrpljenjem, čusmo da su božanske stvari prezrene do mjere da se žene potiče na službu oltara te da sve zadatke povjerene muškarcima čini spol za koji takvi zadatci nisu prikladni.«¹⁵

Godine 829. (šesti) koncil u Parizu osudio je činjenicu žena na oltaru: »[...] u nekim pokrajinama, suprotno božanskomu zakonu i kanonskim uputama, žene ulaze u područje oltara te drsko primaju posvećene posude, pružaju svećenicima

13 Jean Daniélou, citirajući Epifanija, čini se, uključuje pomazanje bolesnika: *The Ministry of Women in the Early Church*, 2. izdanje, London: Faith, 1974, 29; "Le ministère des femmes," *Maison-Dieu* 61 (1960) 94; Epiphanius, *Panarion* 79, 3.

14 https://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2016/may/documentspapa-francesco_20160512_uisg.html »Čini se — rekao mi je jedan čovjek koji je sad mrtav i koji je bio dobar profesor, mudar i učen — čini se da je uloga dakonisa bila pomagati kod krštenja žena, uranjanjem. Radi pristojnosti su ih krstile. Također su pomazale tijelo žene kod krštenja. I još jedna zanimljiva činjenica: kad se donosio sud o braku jer je muž tukao ženu i ona bi otišla do biskupa da uloži prigovor, dakonise su bile zadužene za pregledavanje modrica na tijelu od udaraca muža i za obavještavanje biskupa o tom.«

15 »Nihilominus impatienter audivimus, tantum divinarum rerum subisse despectum, ut feminae sacris altaribus ministrare ferantur, et cuncta quae non nisi virorum famulatu deputata sunt sexum, cui non competit, exhibere.« Papa Gelazije, *Epistolae et decreta*, 9–26, *PL* 59.55.

svećeničko ruho, a što je gore, nepristojnije i neprikladnije — daju ljudima tijelo i krv Gospodina, a čine i druge stvari koje su po sebi nedolične.«¹⁶

Nedopuštanje ženama da dodiruju posvećene prilike ili posude utvrđeno je i prošireno čak i nakon što žene više nisu zaređivane za đakonise. U Baskiji liturgijske i karitativne dužnosti đakona obnašale su žene zvane *sororas* ili *freilas*, moguće čak do 17. stoljeća.¹⁷ Godine 1698. lokalna sinoda Calahorra La Rioja u Španjolskoj žalila se je: »Među ostalim sablaznima [...] žene se družu sa svećenicima u sakristiji, približavaju se oltaru da bi zapalile svijeće te održavaju posvećeno ruho i posude.«¹⁸

Kroz povijest, od vremena pape Gelazija I. sve do modernih vremena, prigovori o ženama kod oltara ukorijenjeni su u ženomrzilačkim pogledima na ženinu nečistoću, pogledi kojih se još uvijek drže ljudi u nekim dijelovima svijeta. Primjerice, *Dictionnaire de Droit canonique* iz 1953. godine kazuje nam sljedeće:

»Kanonsko pravo izražava određenu rezervu prema ženi [...] nadahnutu ili sagledavanjem njihove *imbecillitas sexus* ili sjećanjem na ulogu koju je žena odigrala kod istočnoga grijeha te grješnu priliku koju ona predstavlja. Stoga, kanonsko pravo obilježava ženu određenim brojem nesposobnosti ili inferiornosti, te ih želi zaštititi. [...] Canon 968 §1 [kanon 1024] prema ustaljenoj tradiciji Zakona¹⁹ da se samo muškarce može pripustiti svetim redovima, proglašava apsolutno isključenje žene. [...] Ženama nije dopušteno služiti na misi u pravom smislu riječi (can. 813, § 2).«²⁰

Dokument objavljen nakon Drugoga vatikanskoga koncila čak sadržava ostatke misoginije. *Musicam Sacram* (Uputa o glazbi u liturgiji, 5. ožujka, 1967.) zabranjuje zborove koji uključuju žene u svetištu.²¹

- 16 »Quidam nostrorum verorum virorum relatu, quidam etiam visu didicimus in quibusdam provinciis contra legem divinam canonicamque institutionem feminas sanctis altaribus se ultro ingerere sacrataque vasa inpudenter contingere et indumenta sacerdotalia praesbyteris administrare et, quod his maius, indecentius ineptiusque est, corpus et sanguinem Domini populis porrigere et alia quaeque, quae ipso dictu turpia sunt, exercere« (Council of Paris, 829, c. 45, in *Concilia aevi Karolini* [742–84–2], ur. Albert Werminghoff, MGH, Conclia 2,1 [Hannover: Hahn, 1907], 639. U Gary Macy, *The Hidden History of Women's Ordination*, Oxford University Press, 2008, 62 i 189.
- 17 M. J. Arana i M. Salas, *Mujeres Sacerdotes? Por Qué No...?: Reflexiones históricas, teológicas, y ecuménicas*, Madrid: Publicaciones Claretianas, 1994, 53–55.
- 18 P. Lepe, *Constituciones synodales antiguas y modernas del Obispado de Calahorra y la Calzada*, Madrid 1700, Vol. III, tit XII, folio 497.
- 19 Čini se da je Zakon, prema autorovu shvaćanju, nastao zajedno s Gracijanovim dekretom (oko 1140.) te se istoga trena uskladuje sa zapadnom srednjovjekovnom teologijom. Kanon 968 u Zakoniku iz 1917. godine izjednačava se s kanonom 1024 u Zakoniku iz 1983. godine: »Isključivo muškarac koji je kršten valjano prima sveto redenje.«
- 20 *Dictionnaire de Droit canonique*, dir. R. Naz, t. V, Paris, Letouzé–Ané, 1953, art. "Femmes," col. 828. kanon 813.2 Zakonika iz 1917. godine ispušten je iz kanona 906 u Zakoniku iz 1983. godine. »Can 813.1. Sacerdos Missam ne celebret sine ministro qui eidem inserviat et respondeat. 2. Minister Missae inserviens ne sit mulier, nisi, deficient viro, iusta de causa, eaque lege ut mulier ex longinquo respondeat nec ullo pacto ad altare accedat.«
- 21 »Vodeći računa o rasporedu svake pojedine crkve, neka se zbor pjevača smjesti tako: a) da se jasno vidi njegov položaj, to jest da je dio okupljene zajednice vjernika i da ima posebnu ulogu [...] Kad su u pjevačkom zboru i žene, neka se smjesti izvan svetišta (presbyterium).« Sveta kongregacija za bogoštovlje, *Musicam Sacram*: Uputa o glazbi u svetom bogoslužju (5. ožujka, 1967.)

Đakon je zadužen za propovijedanje, ali žene, kojima je zabranjen pristup svetištu, sigurno ne mogu propovijedati iz njega za vrijeme mise. Dok su žene zaredene za dakonise, čini se, samo formalno propovijedale tamo gdje su služile kao opatice, njihova posvećenost Riječi jasna je kroz povijest: katehizirale su i žene i djecu.

Đakon je zadužen također za karitativna djela. Caritas Crkve bio je nekoć izrazito župska i biskupska služba. Međutim, ako se karitativna djelatnost Crkve mjeri u odnosu na slabljenje dakonata, posebice na Zapadu, vidimo ju prvenstveno u djelima redovnika i redovnica sve do današnjega dana.

3. Teologija dakonata

Đakonat je potvrđen i obnovljen kao trajna sakramentalno zaredena služba nakon Drugoga vatikanskoga koncila. Dogmatska konstitucija Crkve *Lumen gentium* jasna je: »Na nižem hijerarhijskom stupnju stoje dakoni; na njih se polažu ruke ‘ne za svećeništvo, nego za služenje’.«²² Presudna je činjenica: dakonsko redenje je za služenje, ne za svećeništvo. Svaki dakonski zadatak i dužnost sada je ili nekoć vršen od žena, ili od povijesnih dakonisa ili suvremenih redovnica i laičkih crkvenih službenika. U stvari, nema aktivnosti navedene u *Lumen gentium* koju žena nije ili ne može obnašati.²³

Nakon zatvaranja Koncila, papa Pavao VI. objavio je apostolsko pismo *Sacrum Diaconatus Ordinem* (18. lipnja 1967.) s detaljnim uputama o dužnostima dakona te otvaranje dakonata kao trajnu službu za muškarce, uključivši i oženjene muškarce.²⁴ Drugim apostolskim pismom *Ministeria Quaedam* (15. kolovoza 1972.) Pavao VI. uklonio je tonzuru za ulazak u svećenički stalež te je dokinuo niže redove vratara, lektora, egzorcista, akolita, kao i viši red poddakona.

»Medu partikularnim službama koje treba sačuvati i prilagoditi suvremenim potrebama jesu i te koje su na poseban način bliže povezane sa službama Riječi i oltara i koje se u latinskoj crkvi nazivaju službama čitača, akolita i poddakonata. Prikladno je

No. 23. c. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_instr_19670305_musicam-sacram_en.html.

22 LG 29, citat iz *Constitutiones Ecclesiae aegyptiacae*, III, 2: Funk, *Didascalia*, II, p. 103 — *Statuta Eccl. Ant.*: 37–41; Mansi 3, 954. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_en.html

23 LG, 29: »Ojačani sakramentalnom milošću, oni, naime, služe Božjemu narodu u zajedništvu s biskupom i njegovim prezbiterijem. Dužnost je dakona, kako mu je to povjerila mjerodavna vlast, svečano dijeliti krst, čuvati i dijeliti euharistiju, u ime Crkve prisustvovati ženidbi i blagoslivljati ju, nositi popudbinu umirućima, čitati vjernicima Sveto pismo, poučavati i poticati narod, predvoditi bogoštovlje i molitve vjernikâ, dijeliti blagoslovinu te voditi obred sprovoda i pokopa. A kako su predani službi ljubavi i upravljanja, dakoni trebaju imati na umu opomenu blaženoga Polikarpa: ‘Budite milosrdni i marljivi tako da postupate u skladu s istinom Gospodinovom, koji je svima postao slugom.’« Cf. *Didache*, 15, 1: Funk I, str. 32, I, str. 530. — Saint Ignatius, Trall. 2, 3: Funk I, str. 242. — *Constitutiones Apostolorum*, 8, 28, 4: Funk, *Didascalia*, I, str. 530.

24 http://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/motu_proprio/documents/hf_p-vi_motu-proprio_19670618_sacrum-diaconatus.html

sačuvati i prilagoditi ih na način da će od sada na dalje biti dvije službe, naime služba čitača i akolita, koje će uključivati funkcije poddakonata.«²⁵

Potom je Zakonik kanonskoga prava iz 1983. godine potvrdio da je uobičajen način ulaska u klerički stalež putem ređenja u dakonat.²⁶

Odluke pape Pavla VI. obustavile su praksu *cursus honorum*, što je kodificirano u Gracianovoj kompilaciji kanonskoga prava *Decretum Gratiani*. *Cursus honorum* zahtijevao je da svatko tko je zaređen za dakona mora biti kvalificiran i određen da postane prezbiter. Praksa je ostala na snazi čak i nakon što je *Codex Iuris Canonici*, objavljen po Benediktu XIV. dana 27. svibnja 1917., stupio na snagu na Duhove 1918. godine. Ukidanje nižih redova te dokidanje poddakonata obnovilo je raniju tradiciju, iako je ostao običaj da kandidati za prezbitera budu najprije zaređeni za dakone.²⁷

Mnogo kasnije papa Benedikt XVI. razdvojio je dakonat i svećeništvo još više. Godine 2006. u svojem obraćanju rimskoj biskupiji i nakon što je odgovorio na pitanje o ženama u služenju, Benedikt XVI. je pitao: »Medutim, s pravom se je pitati je li i u ministerijalnoj službi — iako, što se toga tiče, sakrament i karizma tvore jedini put kojim Crkva može ići — moguće ženama ponuditi više prostora, više položaja odgovornosti?«²⁸

Nadalje, godine 2009. Benedikt XVI. kodificirao je tu činjenicu na način da je izmijenio kanonsko pravo tako da odražava ono što je već izrečeno u Katekizmu Katoličke Crkve:

»Art 2. Ubuduće će kan. 1009 Zakonika kanonskoga prava imati tri odlomka. U prvom i drugom odlomku, tekst kanona koji je sad na snazi bit će zadržan, dok će novi tekst trećega odlomka kan. 1009 §3 glasiti : “Oni koji su ustanovljeni u red episkopata ili prezbiterata dobivaju poslanje i sposobnost djelovati u osobi Krista Glave Crkve, a dakoni su ovlašteni služiti Božjemu narodu u službama liturgije, Riječi i karitasa.”«²⁹

Postupno prepoznavanje povijesne distinkcije između dakonata i svećeništva dopušta Crkvi da puno lakše povрати svoju povijest. Jedini preostali teološki pri-

25 <http://www.ewtn.com/library/papaldoc/p6minors.htm>

26 Kan. 266 §1. »Primanjem dakonata netko postaje klerik i inkardinira se u partikularnu Crkvu ili osobnu prelaturu za služenje u koje je promaknut.«

27 U predkonstatinskoj Crkvi nema dokaza za sekvencijsko ređenje. Dok tri reda (biskup, svećenik i dakon cf. Ignacije iz Antiohije, Polikarp iz Smirne, *Letres: Martyre de Polycarpe*, Pariz, Cerf [coll. “Sources Chrétiennes”, 10], 1969, Trall. 3,1, str. 96–97, Philad. 4, str. 122–123 te Smyrn. 8,1, str. 138–139), spominje Ignacije iz Antiohije, ne navode se istim redoslijedom te se ne mogu smatrati potvrdom *cursus honorum*. John St. H. Gibaut, *The Cursus Honorum: A Study of the Origins of Sequential Ordination*, New York: Peter Lang, 2000, 28.

28 »Discorso improvvisato da Benedetto XVI al Clero romano: i temi dell’incontro: vita, famiglia e formazione dei sacerdoti«, 2. ožujka, 2006.: Tuttavia, è giusto chiedersi se anche nel servizio ministeriale — nonostante il fatto che qui Sacramento e carisma siano il binario unico nel quale si realizza la Chiesa — non si possa offrire più spazio, più posizioni di responsabilità alle donne. ZENIT 3. ožujka, 2006. <https://it.zenit.org/articles/discorso-improvvisato-da-benedetto-xvi-al-clero-romano/> (pristup 12. ožujka, 2018.) Usp. Phyllis Zagano, “The Question of Governance and Ministry for Women,” *Theological Studies* 68 (2007) 348–367.

29 http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/apost_letters/documents/hf_ben-xvi_apl_20091026_zakoniki-iuris-canonici.html

govor za vraćanje žena u zaređeni dakonat jest argument da žene ne mogu biti Kristova slika, poimanje do te mjere nepravedno da postaje heretičko. Đakon jest i služi *in persona Christi* te ne sudjeluje u svećeništvu i njegovim službama koje su *in persona Christi capitis ecclesiae*.

Te nove distinkcije nalaze se u dokumentu Medunarodne teološke komisije iz 2002. godine, koji također govori da dakon ne samo da služi kao Krist, nego i jest Krist, time prizivajući čuveni argument. Kao što se navodi u *Inter Insigniores* (1976.), Krist je bio i jest muškarac, stoga ga žene ne mogu predstavljati niti biti njegova slika. No, time se uskrsli Gospodin ograničava na ljudsku mušku osobu povijesnog Isusa koji i dalje živi u uskrsnuću izvan vlastitog tijela i u svim kršćanima, svakom stvorenom na sliku i priliku Božju. Čuveni argument ne pojavljuje se u drugom suvremenom dokumentu koji dotiče pitanje žena kao svećenica, naime, *Ordinatio sacerdotalis* (1994.).

Zaključak

Da žene mogu i čine sliku Krista, uskrsloga Gospodina, teološka je i antropološka činjenica koju se teško može osporiti. To što je Crkva utvrdila svojim autoritetom da nema moć rediti žene kao svećenice pomaže obnovi redanju žena za dakonat, ministeriju služenja.

Golema količina književnih, epigrafskih i povijesnih dokaza u vezi s dakonatom žena ukazuje još više na činjenice o njima, koje su još ili neotkrivene ili trajno izgubljene. No, znamo da su postojale. Imamo nepobitne dokaze da su ih biskupi zaređivali te da su tim biskupima služile u raznim ministerijalnim službama. Danas, čini se, ženama ništa ne ograničuje dakonsko redenje.